

KARS TÜRKMENLERİNDE ÖLÜME BAĞLI İNANIŞLAR, ANLATILAR VE UYGULAMALAR

Kürşat ÖNCÜL¹

ÖZET

Alevilikle ilgili yapılan çalışmaların birçoğu Aleviliğin doğumunu ve tarihsel gelişim çizgisini açıklamaya yöneliktir. Konuya ilişkin bu çalışmalar arasında ortaklıklar olmasına karşın söylem ve yaklaşım tarzlarında ciddi ayrıntılıklar da görülmektedir. Bu çalışma, belirtilen kaynakların ifade ettiği tarihsel gelişim çizgisi ve bu doğrultudaki yorumlama ve algılamalara bağlı kalmayarak, alan araştırmasından elde edilen verilerden hareketle Kars Aleviliğindeki ölüm olgusu üzerine gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak temelde ortak bir söylem görüntüsü bulunmasına karşın bölge, uygulama ve düşünce noktasında çeşitli farklılıkları barındırmaktadır. Ölüm ve sonrasına yönelik ortaklık ve farklılıkları Türkmenlerin söylemlerinden hareketle tespit etmek mümkün olmakla birlikte, ölüm sonrası yaşamın geçiş noktası kabul edilen cenaze merasimlerinde gerçekleştirilen pratiklerde ve buna bağlı kabullerde bu farklılıklar ve arkaik kodlar daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kars Türkmenleri, Türkmenlerde Ölüm, Kars, Alevilik

DISCORCES, BELIEVEMENT AND APPLIANCES DEPENDİNG ON DEATH İN KARSİAN TURKMENS

ABSTRACT

Many of the works done about Alawism are intended to explain the birth and the historical development of it. Although there are common points among these works, serious divergences are seen in approach and expression styles. This work, with the help of the datas got from the field research was carried out upon the death event in Kars Alawism by not referring to the historical development, comments and perceptions explained in the mentioned references. Although there is a common expression image about the subject, the region bears several differences in the points of application and thought. It is possible to detect the similarities and differences about the death and afterwards from the explanations of Turkmenians. Also in the practics of funerals, which are regarded as the transition point of the life after death, and the events related to it, these differences and archaic codes appear transparently.

Keywords: Kars Turkmenians, The Death in Turkmenians, Kars, Alawism

¹ Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Alevilikle ilgili yapılan çalışmaların birçoğu Aleviliğin doğumunu ve tarihsel gelişim çizgisini açıklamaya yöneliktir. Konuya ilişkin bu çalışmalar arasında ortaklıklar olmasına karşın söylem ve yaklaşım tarzlarında ciddi ayrılıklar da görülmektedir. Bu çalışma, belirtilen kaynakların ifade ettiği tarihsel gelişim çizgisi ve bu doğrultudaki yorumlama ve algılamalara bağlı kalmayarak, alan araştırmasından elde edilen verilerden hareketle Kars Aleviliğindeki ölüm olgusu üzerine gerçekleştirilmiştir.²

Coğrafi konumu nedeniyle Anadolu'nun Türkleşmesinin öncüsü konumunda olan Kars, Malazgirt zaferi öncesinde Türkleşmeye başlamış, Büyük Selçuklu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlı yönetiminde bulunmuştur. Bu süreç içerisinde özellikle çevresel koşulları nedeniyle Yesevi geleneği³ olarak kabul edilebilecek olan arkaik Türk unsurlarını günümüze kadar koruyan Kars ili, bu korunaklılığını yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar sürdürmüştür.⁴ Bu dönemden itibaren yaşanan göçler, binlerce yıldır bölgede yaşayan Türkmenlerin kültürlerini istedikleri gibi yaşayamamalarına ve buna bağlı olarak farklı sıkıntıların doğmasına yol açmıştır. Günümüzde, ortaya çıkan bu sıkıntıları aşma çabasında olan Türkmenler, yeni yaşam koşullarının ve kültürel yapılanmaların sunduğu olanaklar çerçevesinde inanç ve pratiklerini yaşama ve yaşatma gayreti içerisinde arkaik değerlerini belirli oranda korumaktadırlar.

Bölgedeki Türkmenlerde arkaik unsurlar taşıyan kültürel kabullerden biri de ölüm ve ölüme bağlı pratiklerdir. Ölüm, canlı türleri için kaçınılmaz bir son olmakla birlikte; bireyin bu sonda kurtulma çabası hemen her toplumda çeşitli farklılıklarla da olsa kendini göstermiş, sonlu bir yaşam fikrinden kaçış, yeni bir yaşam düşüncesiyle kendine kurtuluş kapısı bulmuştur. Ahlaki ve ilahi dinlerin yanı sıra hemen tüm mitolojik kökenli uygulamalar da bu anlamda çözümler üretmiş ve mensuplarının bu sıkıntıdan ne şekilde kurtulabileceğine dair yöntem ve söylemlerde bulunmuşlardır. Dinlerin, mensuplarını sonsuz bir yaşama kavuşturma fikri, bireyin yaşamı algılamasında ve kurallar bütünlüğü içerisinde kabulünde, en önemli etkenlerden birine dönüşmüştür. İlahi ya da ahlaki dinlerin ortaya koyduğu kurallar öz itibarıyla değiştirilemez bir nitelik taşısa da mezheplerin ve bağlı kolların konuyla ilgili yaklaşımlarındaki farklılık, uygulamalarda ve yaşama bakışta çeşitli ayrılıkların varlığına olanak tanımıştır. Kars ili bağlamında yapılan derlemelerde de ölüm merkezli inanç ve pratiklerde birbirinden çeşitli derecelerde farklılık taşıyan kabullerin varlığı tespit edilmiştir.

2 Çalışma, Türkmen nüfusunun yaşadığı yerleşim birimleri tespit edilerek, bu noktalarda gerçekleştirilen incelemelere bağlı olarak hazırlanmıştır. Çalışma planı çerçevesinde yapılan kaynak taramalarından hareketle konuyla ilgili eserler detaylı bir şekilde incelenmiş; elde edilen bilgiler doğrultusunda bölgesel karşılaştırmaların yapılabilmesine yönelik hazırlanan sorular kaynak şahıslara uygulanmıştır. Temelde soru cevap yöntemine dayalı olarak yürütülen çalışmada kurulan ikili ilişkiler yoluyla bir çok yerde katılımcı ve uzaktan gözlem imkânlarından da yararlanılmıştır.

3 Aleviler ve Alevilik için kullanılan heteredoks ya da halk İslamı gibi ifadeler yerine bu çalışmada Türkmen ve "Yesevi geleneği" tanımlamaları kullanılacaktır. Bu kullanımlara neden olan temel öğeler şunlardır:

1. Bölge insanının ve Alevilerin kendilerini Türkmen olarak adlandırması
2. Köklerini Ahmet Yesevî'ye bağlamaları
3. Orta Asya'dan geldiklerine dair söylem

4 Bölgede Türkmen olarak adlandırılan nüfusun büyük bir bölümünün XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, göç, eğitim, kişisel hoşnutsuzluklar ve ekonomik nedenlere bağlı olarak bölgeden ayrılmış bu durum çeşitli kültürel aktarımlarının gerçekleşmemesine ve dolayısıyla yaşatılmamasına yol açmıştır.

Ölüm ve sonrasına yönelik ortaklık ve farklılıkları ölüm sonrası yaşamın geçiş noktası kabul edilen cenaze merasimlerindeki pratikler daha net bir şekilde görmek mümkündür. Bu pratikler, hemen her toplum tarafından önemsenmiş ve bu çeşitli ritüellerle desteklenmiştir. Ölümün kabullenilmemesi ve yeni bir yaşamın varlığına duyulan isteklilik inancı, bireyin yaşam alanının değişiminde yapılan her tür pratiğin anlam yüklü olması sonucunu doğurduğundan uygulamalardaki değişim, diğer kültürel öğelere nazaran çok daha sabit bir karaktere bürünmüştür. Bu korunaklılığın getirdiği arkaik unsurları çalışma sahasında çeşitli formlar altında görmek ve bölgedeki konuyla ilgili uygulamaları şu şekilde özetlemek mümkündür: Ölümün gerçekleştiği andan itibaren aile ve yakın çevre, cenazenin kaldırılmasına yönelik işlemlerin yapılması ve gelecek kişilerin günlük ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışır. Defin işlemleri için kefen, su, kazan, bez, sabun gibi ilgili öğeler hazırlanır ve bu konuda yetkili kişilere haber verilir. Cenazenin yıkanması ve kaldırılması için gerekli işlemler yapılırken, gelenler için büyük ya da küçükbaş hayvan kesilir (inek, koyun), yemekler yapılır (K28). Bu, aynı zamanda ölen kişinin öteki dünyada daha rahat bir yaşam sürmesi için Tanrıya sunulan bir kurban niteliğindedir. Defin işleminde ilk olarak yapılması gereken cenazenin yıkanması ve temizlenmesidir, bu amaçla cenaze musallaya konular, ayakları bağlanır, uygun şekilde yıkanır ve kefenlenir (K2-K3-K4-K22).⁵ Bu esnada sürekli Kur'an'ın emrettiğine inanılan ayetler, dualar okunur. Yıkama işlemi sonrasında defnedilmek üzere hazırlanan cenaze için, orada bulunanlara "hak-kınızı helal edin" denilerek bir kaç defa helallik istenir, ardından cenaze kabristana getirilir ve dualar eşliğinde defnedilir (K38). Defin sonrası cenazeden gelenlere yemek verilir (K28). Bu işlemler yapılırken sünnilerden farkı olarak ehli beyte dua okunur (K44).

Cenaze sonrası, Kars ilinde yaşayan ve sunni olarak adlandırılan kişilerin cenaze işlemlerinde yerine getirdikleri eylem ve pratiklerle paralel şekilde, ölen kişinin üçünde, yedisinde, kırkı ve elli ikisinde yemekler verilir ve dualar okunur. Ölen kişinin kıyafetleri fakirlere ya da isteyenlere verilir, isteyen olmadığında kıyafetler atılır ya da yakılır (K38). Cenaze sonrasında tıraş olunmaz (K25-K40-K1), kıyafetler değiştirilmez, kırk gün yas tutulur (K20-K22-K28-K41). Yas süresince (kırk gün boyunca) ölüye evde yemek yapılır ve ölen kişi için bir tabak yemek ayrılarak, bu tabak fakir bir komşuya verilir (K28).

Bireyin dünyaya tekrar döneceğine olan bu inanç çerçevesinde, Türkmen kültürünün yeniden doğuma karşı yaklaşımını da görmek mümkündür. Eski Türk kültürü içerisinde görülen yeniden doğum ve buna bağlı uygulamalar bugün İslamiyet'le kaynaşmış bir görünüm sergilemekle birlikte arkaik nitelik taşıyan bazı uygulamaların sürdürüldüğü ve bu pratiklere yönelik kodların korunduğu görülmektedir. Bu pratiklere ölünün parmağındaki yüzüğün çıkarılmaması (K38), kadınlarda başörtüsünün çıkarılmaması (K21), beyaz çorap giydirilmesi (K41), sevdiği eşyalarla gömülmesi (K25), yeşil kefenin sarılması [kadınların] (K40), yeni gelinin çeyizleriyle defnedilmesi (K24), gözünün dünyada kalmaması için yüzüğünün takılması, eline kına yakılıp, nişan örtüsünün cesedin başucuna konulması, boynundaki altınların çıkarılmaması (K28) gibi uygulamaları örnek vermek mümkündür. Yeniden doğumun/yaşamın işaretleri olarak kendini gösteren bu pratiklerin örneklerini, Anadolu ve Türk dünya-

⁵ Cenaze, bir kadına ait ise onu bir kadının yıkaması gerekir (K24).

sı içerisinde bulmak mümkün olmakla birlikte ölümü sonrasında dünyaya tekrar geldiğine inanılan ve şu an hayatta olan kişilere yönelik örneklem sayısı oldukça sınırlıdır. Derleme sahası içerisinde bu yönde tespit edilen örnek yalnızca bir kişidir. Orijinalitesi nedeniyle özetlenecek olan bu olaya dair tespitler şunlardır: 1960'lı yıllarda Maran ailesinin Kiraz adını verdikleri bir kız çocukları olur; ancak çocuk 10 yaşlarında bilinmeyen bir nedenden dolayı yaşamını kaybeder. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra ailenin büyük kızı Binnaz, eve su getirme amacıyla çeşme başına gittiğinde çeşmenin üzerin duran bir kuş dile gelir ve “abla üzülmeye iki yıl sonra geri döneceğim” diyerek uçar. Aynı olayı “Ali Pınarı”⁶ adı verilen yerde yarı uykulu bir halde bulunan Kiraz'ın büyükbabasının yaşadığı da ifade edilmiştir. Komşulardan bir kaçının da rüyalarında ölen kızı gördükleri ve kızın bu kişilere kısa süre sonra tekrar dünyaya geleceğini söylediği kaynak şahıslar tarafından belirtilmiştir. Yaşanan bu olaydan bir süre sonra ailenin bir kızı olur ve ailenin ifadesine göre fiziksel özellikleri açısından bu çocuk ölen Kiraz'ın birebir ikizidir. Bugün Nusayrılık içerisinde benzer durumları görmek mümkün olmakla birlikte Kars ili içerisinde bu anlamda bir başka örneğe rastlanılmaması örneğin önemini arttırmaktadır.

Belirtilenler çerçevesinde ölüm ve bağlı uygulamalar noktasındaki farklılıkları ve kabulleri temelde üç ana grup içerisinde değerlendirmek mümkündür:

1. Ahiret, cennet, cehennem inancını taşıyan ve ölüm sonrası diriliş unsurlarını kabul edenler.
2. Ahiretin, cennet ve cehennem bu dünyada olduğuna dolayısıyla ölümden sonra dirilmeyenin gerçekleşmeyeceği inancına sahip olanlar.
3. Bu dünyada yaşanan haksızlıkların adaletle çözümlenmesi adına cennet ve cehennem gibi mekânların olması gerektiğini savunan ancak bu durumun ne şekilde, ne zaman ve nasıl olacağı gibi konularda inanç birliği içerisinde olmayanlar.

Ayırt edici unsurlar olarak verilen bu kabullere karşın, birey ve toplum yaşamını ölüm noktasında düzenleyen hemen tüm inanç ve pratiklerde Hızır, Ali ve on ikinci imam'a bağlı anlatı ve ritüelleri görmek mümkündür. Göksel nitelikleri olduğuna inanılan bu üç kutsal kişinin etrafında olağanüstü anlatılar ve bu anlatıların doğurduğu toplumsal kabuller ortaya çıkmıştır. Konuya ilişkin olarak bölgedeki Türkmen inancının en temel ortaklığını barındıran bu kutsallara bağlı inanç ve pratikler şunlardır:

1) Hızır, bölgede, çağrıldığı yerde olan (K1), boz bir ata binerek atının kuyruğunu oynatmasıyla (üç gün) tipi çıkaran (K40), tüm insanlara yılda bir kez bilinmeyen bir kılıkla görünen, görünmediği kişinin gözlerinin kör olmasına neden olan (K7), Hıdırellez denilen dönemde evlere bereket getiren (K4) zor durumda olanlara insan kılığında görünerek yardım eden ve ölümsüz bir vasa sahip olan olağanüstü bir varlık şeklinde kabul edilmektedir. Hızır'a bağlı anlatılar toplumsal birlikteliği ve ortak söylemi sağlayan ve pekiştiren en önemli öğelerden

⁶ Kars ili Kağızman İlçesi, Paşlı Köyü yakınlarındadır.

olup Türkmen kültürünün bugün yaşayan ayırt edici en önemli özelliklerden biridir. Toplum-sal bilincin sürdürülmesindeki öneminin yanı sıra bireyin yaşam boyu yaşayacağı sıkıntılarının çözümünde yardım ve desteğini alabileceğine inandığı bir kutsal olma noktasında da ayrı bir yere sahiptir. Hızır'ın ölümsüzlüğüne ait anlatılar ile, Ali'nin ölümsüzlüğüne dair söylemler bu kişilerin iki ayrı varlık şeklinde kabul gördüğüne dair bilgiler verse de temel yaklaşımın Ali'nin insanlara yardım etmek amacıyla Hızır şeklinde insanların karşısına çıktığı şeklindedir. Düşüncenin bu yönde gelişiminin temel nedenini kutsalın yansımalarının Ali'de görülmesinde ve buna bağlı olarak Ali'nin yüceliğine olan tavizsiz inançta aramak gerekmektedir. Türkmen kültürü içerisindeki bu algılamaların kökleri, Türk kültür ve düşünce sisteminde gelişen tek Tanrı inancının dualist veya politeist bir yapılanmaya izin vermemesine dayandırılmak mümkündür. Bu kabul, kaçınılmaz olarak Tanrısal erkin bir kişiye indirgenmesine dolayısıyla Hızır'a ait anlatı/inanışlar ile Ali'ye ait kutsallıkların bir çatı içerisinde ele alınmasına yol açmıştır. Birleştiriciliğin ardında yatan ikincil bir öge de sözlü kültür döneminin kültür aktarımının birey merkezli yapılanmasıdır. Sözlü kültürün yazılı kültüre oranla korunaksız ve geçişkenliğe müsait yapısı, anlatılar arasındaki ortaklıkların taşınabilirliğine olanak sağlar. Kültür taşıyıcıları, anlatılardaki çekirdek öğeyi korumakla birlikte çekirdeğin etrafındaki motifleri farklı olay ve durumlara taşıdıklarından kaçınılmaz olarak anlatılar arasında bir ortaklık meydana gelir. Meydana gelen bu ortaklıklar zamanla birbirine yakın anlatıların tek bir form içerisinde kaynaşmasına zemin hazırlar. Sözlü halk kültürü ürünlerine yönelik yapısal çalışmaların ortaya koyduğu ortak anlatı formu, bir anlamda tarihsel süreçteki bu geçişkenliğin belirli bir kalıp içerisindeki kaynaşmanın en temel verilerini sunar. Bu geçişkenliği ve birleştiriciliği bölgedeki anlatılardan hareketle çok daha net bir şekilde görmek mümkündür.

“Bir gün tarlada kardeşimle beraber çift sürerken kardeşim rahatsızlandı. Ne yapacağımı bilemedim. Çaresiz bir şekilde etrafıma bakmaya başladım. O anda büyük bir gök gürültüsü oldu ve ardından yeryüzüne doğru inmeye başlayan Zülfikar'ı gördüm. Mübarek bir yere kadar indi ve orada asılı kaldı. Bu esnada tozu dumana katarak gelen bir atlı yanıma yaklaştı ve benden bir ihtiyacım olup olmadığını sordu. Korkumdan ve heyecanımdan yok dedim. Toz bulutu gibi gelen atlı tekrar aynı hızla uzaklaştı. Gözden kaybolunca bir gök gürültüsü daha oldu ve mübarek Zülfikar yavaş yavaş kayboldu. Sonra hava açtı, kardeşimle eve gittik, olanları babama anlattım. Babam sessizce yerinden kalktı ve ahıra gitti. Çok güzel bir konuşumuz vardı ona seslendi ve “gel seni mübareğe kurban edeyim” dedi. Koç sessizce geldi ve babamın ayaklarının altına yattı” Anlatı, bireyin çözümsüz kaldığı anda gelen olağanüstü bir varlığa ilişkindir. Bu kişinin ya da kişi donunda görünenin, insanlara zor anlarında yardım ettiğine inanılan Hızır olduğu ve anlatıyı da bu merkezde şekillenen bir anlatı olarak kabul etmek mümkün görünmekle birlikte, Zülfikar'ın anlatıda edindiği yer, Ali ve Hızır'a yönelik bilgi kümesinin aynı metin içinde birleştirildiğinin açık ifadesidir.

Hızır'ın, bireyin fiziksel ve ruhsal dünyasındaki etkinliğini gösteren inanç ve bu inanca bağlı pratiklerden biri de “Hızır orucu” olarak adlandırılan üç günlük oruç ve bu sürede yapılan uygulamalardır. Bu uygulama çerçevesinde “Hızır orucu” öncesi bulgurla yapılan ve haşıl olarak adlandırılan yemek, ev içerisindeki boş odalardan birine konur ve üzerine bir örtü

serilir. Ertesi gün yemeğin üzerindeki örtü açıldığında haşılın üzerinde bulunan ize göre bol-luk, bereket getireceğine inanılan Hızır'ın eve gelip gelmediği tespit edilir. Hızır'ı dolayısıyla kutsal ya da kutsalın görüngülerini yakında görme isteği şeklinde ele alınması gereken bu ritüel dışında Hızır'ın somutlanmasına yönelik kabullerden biri de Hızır'a ait işaretler taşıyan mekanların varlığıdır. Türk kültür coğrafyasının hemen her noktasında benzer söylem ve bağlı mekanları var eden kültürel algılamının Kars ili içerisindeki yansıması Hızır'ın atının ayak izini taşıyan kutsal mekânlardır. Çeşitli istek ve dileklerin gerçekleşmesi amacıyla ziyaret edilen, kurbanlar kesilen bu mekânların büyük bir kısmı, bölgedeki Türkmen nüfusun çeşitli nedenlerle yerleşim birimlerinden ayrılmasına bağlı olarak inanç noktası ve bağlı pratiklerin uygulandığı kutsal bir yer olma niteliğini kaybetmiştir.

2) Ali, Kars Türkmenlerince Aleviliğin piri (K10-K13-K15-K18-K25-K33-K4-K5-K20-K21-K29-K32-K34-K38), Allah'ın arslanı (K1-K7-K8-K57), peygamberin damadı (K1-K57), Hz. Muhammed' den sonra gelen en üstün sahâbi ve halife (K2-K7-K8-K12-K28 K36- K3-K4-K6-K22), şeklinde kabul edilmektedir. "O'na her şey yakışır" söylemiyle çeşitli olağanüstülükleri bünyesinde barındıran ve kutsal bir kişi şeklinde görülen Ali, hakkında en yoğun anlatmanın bulunması yönüyle Türkmen inancının merkezinde yer alır. Belirtilen özellikleri nedeniyle Ali'yle ilgili en temel kabuller şu söylemler üzerinde yoğunlaşmaktadır:

1. Gönüllü ilk Müslüman'dır.
2. Yaşamı olağanüstülüklerle doludur.
3. Halifelik hakkı gasp edilmiştir.
4. Miraç hadisesinde peygamberin karşısına arslan olarak çıkıp, peygamberin hatem yüzüğünü almıştır.
5. Kırklar cemindedir.
6. Ölümünde kendi cenazesini kendi kaldırmıştır.
7. Ölümünden sonra birçok kişinin donunda (Hacı Bektaş-ı Veli) görülmüştür.
8. Bazı kabileler Ali'yi Allah olarak kabul etmektedir.⁷

Yukarıdaki söylemlerden Ali'nin ölümü sonrasında, bedeninin bir deve üzerine konulduğu ancak hem cenazenin hem de cenazeyi taşıyan deveyi çeken kişinin Ali olduğuna dair inanç (K1-K2-K3-K5-K7-K11-K12-K13-K19-K21-K22-K24-K25-K26-K36-K38-K40) Ali'nin ölümsüzlüğünün kabulünü gösteren en temel anlatılardan biridir. Bu nitelikleriyle Ali, hemen her tür pratiğin neden, etken ve sonucunda varlığını hissettirir. Ali'ye verilen bu özellik, inanç mensuplarının ölüme bakışının algılanmasındaki önemli yapı taşlarından biridir.

⁷ Bu yönde bir inanış bölgede tespit edilmemekle birlikte "haşa biz öyle düşünmüyoruz ancak ona her şey yakışır" gibi ifadelerle karşılaşılmıştır.

3) On iki imamlardan sonuncusu olarak kabul edilen ve yaşamı, olağanüstü bir yapıyla örülmüş olan Mehdi'ye dair anlatılar ve bilgiler oldukça sınırlıdır. Sözlü kültürden aktarılan ve sıklıkla tekrarlanması nedeniyle hafızalardan silinmemiş olan bu bilgiler daha çok Mehdi'nin ehli beyt soyu olduğu (K4-K7-K25-K27), sırta gittiği (K40), Ali'nin Mehdi olduğu (K1), tekrar dünyaya geleceği (K4-K5-K7-K12-K18-K23-K57), geldiğinde dünyanın alt üst olacağı (K57), uyandığında kıyametin kopacağı (K19), dünyanın tazeleneyeceği (K24) ve Deccal'den sonra geleceği (K27) biçimindedir. Mehdi'nin kayboluşuna ilişkin olarak ise şu bilgiler aktarılır: Ali'nin küçük oğlu Mehdi, Hüseyin'le beraber savaşa gitmek ister ancak Hüseyin, yaşının küçüklüğü ve düşmanın kalabalıklığı gerekçesiyle savaşa katılmasını istemez. Ancak Mehdi tüm ısrarlara rağmen savaşa girer. Savaş sonrasında geri çekilmek zorunda kalarak bir mağaraya sığınan Mehdi (K12-K19) yıldız olur ve göğe çekilir (K12).

Belirtilenlerden hareketle Türkmen kültüründe ölüme bağlı inanç ve bu inançlara bağlı kabul-anlatıların yaşamın içerisinde belirleyici bir rol aldığını belirtmek mümkündür. Bu temel ortaklıkla birlikte kendilerini Türkmen olarak adlandıran ve hem dışarıdan bakanlarca hem de içlerinde ortak bir söyleme sahip oldukları düşüncesi baskın olan Türkmenlerin belirli oranda birbirinden farklı söylemlere sahip bir inanç çerçevesi içerisinde bulunduğu görülmektedir. Aynı aile ve yerleşim biriminde dahi birbirinden farklı düşünce ve kabulleri doğuran, bu unsurları dini eğitim veren bir kurumun bulunmaması, dedelik kurumunun kaybolması ve bunlara bağlı olarak cemlerin yapılmamasında aramak mümkündür. Türkmen kültüründe önemli ve ayrıt edici bir yere sahip olan ölüm inancına bağlı kabuller ve bu kabuller çerçevesinde Ali, Hızır, Mehdi ve oniki imam merkezli söylemler, sözlü kültür döneminin yerini elektronik kültür ortamına bırakmasıyla, ciddi oranda kaybolmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak edinilen yeni bilginin kabule dönüştüğü kesimlerle arkaik kodların sürdürüldüğü kişi/gruplar arasında çeşitli söylem ve uygulama farklılıkları kendini göstermiştir. Özellikle son yarım yüzyılda yaşanan bu değişim, yakın tarihe kadar yaşayan ve yaşılan çeşitli söylem ve pratiklerin günümüz toplum yaşamında yer edinmemesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

(Aşağıda verilen kaynaklar makalede kullanılmamakla birlikte çalışma gerçekleştirilmeden önce incelenmişlerdir.)

Aydın, Ayhan, (2006). **Akademisyenlerle Alevilik Bektaşilik Söyleşileri**, İstanbul, Hürsan Yayınları

Birdoğan, Nejat, (1994). **İttihat Terakkinin Alevilik Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey)** İstanbul, Berfin Yayınları,

Bozkurt, Fuat, (2000). **Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik**, İstanbul, Doğan Kitap,

Çamuroğlu, Reha, (1992). **Tarih, Heteredoksi ve Babailer**, İstanbul, Metis Yayınları

Eröz, Mehmet, (1977). **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, İstanbul, Otağ Matbaacılık

- Fındıkçı, Aydın, (2003). **Kars'taki Yeni Oluşumun Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Etkileri**, Ankara, İmaj Yayınevi
- Gölpınarlı, Abdulkaki, (1997). **Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik**, İstanbul, Der Yayınları,
- Gümüüşoğlu, Hasan, (2009). **Temel İnanç Sistemleri, İslam Mezhepleri Tarihi**, İstanbul, Kayıhan Yayınları,
- Köprülü, M. Fuat, (1966). **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,
- Melikoff, İrene, (2009). **Uyur İdik Uyardılar, Alevilik Bektaşilik Araştırmaları**, Çev. Tutan Alptekin, İstanbul, Demos Yayınları
- Noyan, Bedri, (1987). **Bektaşilik Alevilik Nedir**, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (2000). **Babailer İsyanı**, Aleviliğın Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Öz, Baki, (1997). **Alevilik Tarihinden İzler**, İstanbul, Can Yayınları.
- Özkırımı, Atilla, (1990). **Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevilik Bektaşilik, Araştırma İnceleme**, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet, (2003). **Anadolu Aleviliğının Tarihi Arka Planı, (XI-XIII) Asırlar**, İstanbul, Ötüken Yayınları,
- Sinanođlu, Faruk, (2008). **Türk Kültüründe Alevi Bektaşı Olgusu**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkdoğan, Orhan, (1995). **Alevi Bektaşı Kimliğı Sosyo-Antropolojik Araştırma**, İstanbul, Timaş Yayınları,
- Üçer, Cenksu, (2005). **Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları
- Yaman, Mehmet, (1993). **Alevilik İnanç-Edeb-Erkan**, İstanbul, Ufuk Matbaası.

Kaynak Şahıslar

K1 Mustafa Tanyıldızı	Hacıhalil Köyü, Merkez
K2 Ağa Yıldız	Hacıhalil Köyü, Merkez
K3 İpek Yıldız	Hacıhalil Köyü, Merkez
K4 Kenan Tamyıldırım	Hacıhalil Köyü, Merkez
K5 Ahmet Arıdak	Hacıhalil Köyü, Merkez
K6 Abdullah Arıdak	Hacıhalil Köyü, Merkez
K7 Binali Satılmış	Hacıhalil Köyü, Merkez
K8 Gülser Bozkurt	Merkez

K9 Ergün Doğan	Dölbentli Köyü, Selim
K10 Kurbanı Cüce	Büyükdere Köyü, Selim
K11 Nigar Cüce	Büyükdere Köyü, Selim
K12 Hanım Çınar	Yukarı Sallıpınar Köyü, Selim
K13 Murat Çınar	Yukarı Sallıpınar Köyü, Selim
K14 Mülkünaz Yılmazburç	Merkez
K15 Aytekin İviş	Karacaören Köyü, Merkez
K16 Dursun Korkmaz	Karacaören Köyü, Merkez
K17 Melek Naroğlu	Merkez
K18 İskender Meraoğlu	Merkez
K19 Binalı Bingöl	Büyükdere Köyü, Selim
K20 Metin Bozkurt	Dölbentli Köyü, Selim
K21 Yeter Tanyıldızı	Hacıhalil Köyü, Merkez
K22 Mustafa Bulduk	Dölbentli Köyü, Selim
K23 Ali Rıfat Gülcüce	Paslı Köyü, Kağızman
K24 Muhammed Maran	Paslı Köyü, Kağızman
K25 Erdal Gülizet	Paslı Köyü, Kağızman
K26 Ali Nihat Yalçınkaya	Aşağı Sallıpınar Köyü, Selim
K27 Mevlüt Türkdoğan	Laloğlu Köyü, Selim
K28 Nesli Gül Mercan	Laloğlu Köyü, Selim
K29 Temel Karademir	Karacaören Köyü, Merkez
K30 Muharrem Güvenilir	Karacaören Köyü, Merkez
K31 Hüseyin Güvenilir	Karacaören Köyü, Merkez
K32 Dürdane Karademir	Karacaören Köyü, Merkez
K33 Güner Akkurt	Yukarı Kotanlı Köyü, Selim
K34 Türkan Güvenir	Karacaören Köyü, Merkez
K35 Cemal Erdost	Laloğlu Köyü, Selim
K36 Neriman Mercan	Laloğlu Köyü, Selim
K37 Peruze Mercan	Laloğlu Köyü, Selim
K38 Mustafa Mercan	Laloğlu Köyü, Selim
K39 Mustafa Doğan	Merkez
K40 Gülnaz Mercan	Laloğlu Köyü, Selim
K41 Şadiye Gülcemal	Laloğlu Köyü, Selim
K42 Dursun Korkmaz	Karacaören Köyü, Merkez

K43 Celal Aydın	Aşğıkotan Köyü, Selim
K44 Murat Sümbül	Aşğı Kotan Köyü, Selim
K45 İbrahim Bakirel	Hacı Halil Köyü, Merkez
K46 Zeynel Canşili	Hacıhalil Köyü, Merkez
K47 Giray Sel	Hacıhalil Köyü, Merkez
K48 Hanım Bakirel	Hacıhalil Köyü, Merkez
K49 Merdali Almahan	Hacıhalil Köyü, Merkez
K50 Bergüzar Yakut	Çaybaşı Köyü, Merkez
K51 Binnaz Maran	Paslı Köyü, Kağızman
K52 Mirtaze Budak	Paslı Köyü, Kağızman
K53 Zübeyde Güllüçat	Paslı Köyü, Kağızman
K54 Binnaz Ercan	Çaybaşı Köyü, Selim
K55 Rıfat Ercan	Çaybaşı Köyü, Selim
K56 Celal Mercan	Laloğlu Köyü, Selim
K57 Celal Ercan	Çaybaşı Köyü, Selim
K58 Binnaz Ercan	Çaybaşı Köyü, Selim
K59 Hanife Polat	Laloğlu Köyü, Selim